

Summary

From the end of the 1960s until the middle of the 1980s, the so-called *anni di piombo*, Italy experienced a period of politically motivated violence inspired by both left-wing and right-wing ideologies, in which hundreds of people were killed and more than 1000 people wounded in a total of nearly 15,000 acts of violence (Fumian 2010: XV). The violence manifested itself as both diffused, mass violence: beatings and clashes, assaults on offices of political groups and parties, sometimes with the use of firearms, and occasionally resulting in deaths, short demonstrative kidnappings, and as high-profile acts of terrorism: bombs (attributed to right-wing groups). What was to be revealed as the Strategy of Tension carried out by extreme right-wing groups and deviated sectors of the state and the secret services, initiated in the end of the 1960s (Cento Bull 2007: 4-7; Cento Bull 2009: 182-183; Ventura 2010: 4, 27-28; Fumian 2010: XXV). Left-wing groups kidnapped, kneecapped or killed 'enemies', and publicly claimed credit for their acts. Perhaps the most well-known act of left-wing terrorism was the kidnapping and murder of the leader of the Cristian Democrats, Aldo Moro, by the Red Brigades in 1978.

From the beginning of the 1980s, the violence gradually came to an end. This was largely brought about by a two-fold strategy carried out by the state to end terrorism: through repression achieved through special emergency legislation and, later, through a reward legislation introduced as a supplement to the repressive strategy. This reward legislation permitted many political prisoners, who wanted to rebuild their lives outside of prison, to re-enter society (Cento Bull & Cooke 2013: 22-24). However, the judiciary system largely failed to uncover what happened: many trials have ended without establishing any truths about the events in question, and some trials even continue to this day. Although historians now agree on the responsibility of right-wing groups for the bombings, individual responsibilities for many episodes of both left-wing and right-wing violence have never been established by the judicial power. The failure of the judiciary and the commissions are attributed to the fact that the Italian state ever since the Second World War has carried out a 'strategy of amnesia', which then also applied after the *anni di piombo*. This strategy consisted in an attitude from the political institutions that showed no will to investigate further in search of truth and justice, but instead decided to pursue pacification through a form of collective amnesia (ibid.: 211). This is also due to the fact that the state has itself played a, until yet not entirely clarified, role in the violence of these years. As a result of the lack of an official, shared truth concerning these

years, no general agreement about causes, responsibilities and even facts concerning this period of widespread political violence can be found among scholars or in the population at large.

Consequently, public discourse in Italy comprises no shared understanding of these years, which results in avoidance, oblivion and political use of history. Shared memory of the events has been largely confined to the judiciary discourse, but even the parliamentary commissions that were set up afterwards, which should ideally have produced a 'shared narrative' that could then have formed the basis of understanding and thereby potential reconciliation, did not succeed in their task. Thus, the attempts on behalf of the state to initiate a national process of pacification have been inadequate, and most attempts have taken place within the realm of individual, private initiatives between some perpetrators and victims.

The state's way of approaching an end to terrorism through reward legislation, i.e. through restorative justice, only focused on the perpetrators of the violence. No legislation of reparation or redress was passed for the victims and their relatives, who were also neither involved in, nor consulted on this legislation. Thus, the 'strategy of amnesia', the thwarting of the trials and a generally larger visibility given to the perpetrators in the 1980s and 1990s was seen as a lack of interest and even neglect on behalf of the state towards the situation of the victims, and at first this resulted in the victims feeling abandoned and silenced. Also in the media and in society in general, the victims have been overlooked and their points of view have been ignored, often at the expense of the perspective of the perpetrators, who were reintegrated into society often without revealing the whole truth about the past events. The consequence was that the point of view of the victims and relatives was isolated and marginalised. This has caused them to undergo a process of re-victimisation which has been well described by scholars (Bloomberg 2003; Huyse 2003; Lelourec & O'Keeffe-Vigneron 2012; Simpson 2007). As a result, most victims do not recognise themselves in, and in some cases they strongly oppose, the kind of reconciliation process forwarded by the state and a part of society, which is perceived by the victims as a pressure towards forgiving the perpetrators, forgetting and 'moving on'. Thus, the *anni di piombo* make for a scientifically interesting case in the field of transitional justice, as the period still constitutes an open wound in Italian society at a distance of more than 30 years. Transitional justice aims to promote civil and political rights as well as the human right to truth and reparation for victims, to promote judicial accountability for violations of civil and political rights, such as the right to life, the prohibition of torture and the right to liberty and the security of person, as well as to (re)establish the rule of law, foster reconciliation and a democratic order and create a collective memory (van der Merwe & Brankovic 2014: 896-897, 900-901). 'Reconciliation' can therefore be considered a concept inherent

to the field of transitional justice. My intention was thus to search for seeds of understanding that could foster a better general understanding of the *anni di piombo* and a possible reconciliation process. In doing this, I found that an excessive amount of space was given to the perspective of the perpetrators compared to that of the victims. Only much later, with the turn of the millennium, what Ruth Glynn calls a 'turn to the victim' (Glynn 2013) has occurred in Italian society and culture. In 2007, the sitting Italian president, Giorgio Napolitano, established a national day of celebration of the memory of the victims of terrorism on 9 May, and in general more visibility and attention is being given in the media, the public and society in general to their perspective in the form of autobiographical accounts by the victims and especially by their relatives. My research thus coincides with this 'turn to the victim' and, therefore, a clear aim of this dissertation is to contribute to giving visibility and voice to the victims.

As a multiplicity of contrasting attitudes towards the *anni di piombo* exist, I wish to assess the possibility, necessity of and wish for, and, in continuation hereof, the relevance of 'reconciliation'. I do this through an analysis of the self-narratives of three perpetrators of left-wing violence as well as on an extensive corpus of self-narratives of victims of violence and of their relatives. I base my analysis on an interdisciplinary theoretical approach focused on the concepts of 'dialogue' and 'monologue' as coined by Mikhail Bakhtin (1984, 1986; Emerson & Holquist 1981; Clark & Holquist 1984; Todorov 1984); the notion of 'agonistic pluralism' coined by Chantal Mouffe (2000, 2012) and applied to memory studies by Anna Cento Bull & Hans Lauge Hansen (2016) to form an alternative mode of remembering the past to those of 'cosmopolitanism' and 'antagonism', as well as on the approach of narrative psychology applied by Anna Cento Bull (2007, 2009) to the self-narratives of perpetrators of right-wing violence.

I have chosen to focus on former terrorists from the political left wing, as the self-narratives of right-wing perpetrators thus have already been extensively analysed by Anna Cento Bull. The choice of these three individuals is due to the fact that they correspond to and therefore constitute examples of the different types of self-narratives of a violent past.

I wished to add new voices to the already existing corpus of self-narratives of victims and relatives. The selection of the informants for my interviews was based on the choice to include public figures as well as lesser known figures. Moreover, they represent the categories of direct victims/survivors as well as relatives of victims.

In my analysis, firstly, I found that the self-narratives of the perpetrators correspond to the 'legitimizing' narratives and the 'critical/reflective' narratives coined by Cento Bull. The

'legitimizing' narratives appear as stories of 'biographical invention' marked by the affiliation to an ideological 'master narrative', and can be characterised as 'antagonistic' and 'monologic' in that they refuse to acknowledge the truths of the 'other', adopt an adversarial genre (Cento Bull 2007: 132) and create a consequent division of the world into moral categories of 'us' and 'them', constricting the 'moral space' of the narratives. Their contribution to a process of reconciliation would thus be limited. The 'critical/reflective' narrative, on the other hand, represents a 'conversion story' and can be characterised as 'agonistic' and 'dialogic' since the narrator demonstrates the ability to consider the past from an individual, critical perspective, renouncing the ideology of the past, and since he demonstrates a will to engage in dialogue with victims, in words as well as actions. This narrator's contribution to a collective process of reconciliation would be notable.

Secondly, I found that the victims are divided in their ways of approaching the past and therefore present self-narratives that strongly differ. While all self-narratives constitute *testimonio* accounts that testify to the suffered process of re-victimisation, some victims assume an 'agonistic' and 'dialogic' attitude towards the perpetrators and reconciliation, and can be seen as 'agents for truth and justice' and active citizens, who, through both words and actions, seek to cause change and social action through the search for the truth that could potentially lead to a transformation of the institutions, resulting in transparency, legitimacy and accountability. Other victims present 'antagonistic', 'monologic' self-narratives, assuming an identity of active victimhood and an antagonistic view on the perpetrators and on reconciliation. This tension between the self-narratives of victims and relatives indicates that some victims are finding their own way to pacification and perhaps reconciliation, but also result in a division within the victim group.

The dissertation concludes that the variety of contrasting attitudes toward the *anni di piombo*, instead of a consensus based understanding of the past, necessitates a kind of memory that is based on widely accepted and recognised presuppositions and which is able to take into account the reasons of the 'other' (Cento Bull in Cecchini 2012). This kind of memory is multi-perspectivist, open-endedly 'dialogic' and 'agonistic'. Also, the meaning of 'reconciliation' should be reconsidered so that it fits with the expectations of all actors involved in order to be relevant to Italian society. Lastly, the tragedy of the *anni di piombo* and the failures of the subsequent transitional process can serve as a lesson to promote the study of and education in conflict resolution, taking as an example the work of the 'agents for truth and justice' who use their memories to create understanding with the goal of strengthening democracy through education, participation and dialogue.

Resumé

Fra slutningen af 1960'erne til midten af 1980'erne, de såkaldte *blyår*, var Italien skueplads for terrorisme og politisk vold fra begge sider af det politiske spektrum, hvorved hundredvis af mennesker blev dræbt og flere end tusind såret i op mod 15.000 voldshandlinger (Fumian 2010: XV). Volden kom til udtryk gennem såvel diffus massevold som slagsmål og sammenstød, angreb mod politiske grupper og partiers kontorer, ikke sjældent med brug af skydevåben og til tider med dødelig udgang, korte symbolladede kidnapninger, og som 'traditionel' terrorisme, i form af bombeattentater (tilskrevet højreorienterede grupper). Hvad der skulle blive kendt som den såkaldte Spændingsstrategi udført af grupper på den yderste højrefløj og kompromitterede sektorer af staten og efterretningstjenesten begyndte i slutningen af 1960'erne (Cento Bull 2007: 4-7; Cento Bull 2009: 182-183; Ventura 2010: 4, 27-28; Fumian 2010: XXV). Venstrefløjsgrupper skød på rituel vis deres 'fjender' i knæene, kidnappede eller dræbte dem og tog offentligt ansvaret for deres handlinger. Det formentlig mest kendte eksempel på venstrefløjsterrorisme er de Røde Brigaders kidnapning af og mord på Kristendemokraternes leder, Aldo Moro, i 1978.

Fra begyndelsen af 1980'erne aftog volden gradvist. Dette skete hovedsageligt som følge af en dobbelt indsats fra staten i kampen mod terrorismen: igennem repression opnået gennem en særlig nød-lovgivning og, senere, igennem en præmie-lovgivning, der blev introduceret som supplement til den repressive strategi. Denne præmie-lovgivning gjorde det muligt for mange politiske fanger, som ønskede at genoptage deres liv uden for fængslet, at vende tilbage til samfundet (Cento Bull & Cooke 2013: 22-24). Det lykkedes ikke retsvæsenet at komme til bunds i hvad der var sket i hvert enkelt tilfælde; mange retssager endte uden at fastslå nogen sandhed om de konkrete begivenheder, og nogle retssager er stadig i gang den dag i dag. Selv om historikere nu er enige om højrefløjens ansvar for bombeattentaterne, er mange individuelle skyldsspørgsmål, både hvad angår højrefløjs- og venstrefløjsterrorisme, aldrig blevet fastslået af retssystemet. Retsvæsenets og opklaringskommissionernes fiaskoer forklares med det faktum, at den italienske stat siden Anden Verdenskrig har forfulgt en 'forglemmelsesstrategi' (strategy of amnesia), som derfor også gjaldt efter *blyårene*. Denne strategi bestod i at de politiske institutioner afviste at ville foretage yderligere efterforskninger i sandhedens og retfærdighedens tjeneste og i stedet besluttede at fremme en fredsskabende proces gennem en form for kollektiv amnesi (ibid.: 211). Dette skyldes også, at staten har spillet en til stadighed uklar rolle i *blyårenes* vold. Som følge af manglen på en officiel, fælles sandhed hvad angår disse år kan der ikke findes nogen generel enighed omkring årsager,

ansvar endsigte faktuelle ting relateret til denne periode blandt forskere eller i befolkningen generelt. Derfor omfatter den offentlige diskurs ingen fælles forståelse af disse år, hvilket fører til berøringsangst, fortrængning og politisk brug af historien. En fælles erindring om disse år er næsten udelukkende begrænset til den juridiske diskurs, men selv de parlamentariske kommissioner, som blev etableret efterfølgende, og som skulle have skabt en 'fælles fortælling' som så kunne have dannet grundlaget for forståelse og derved potentiel forsoning, mislykkedes med dette formål. Dermed har statens forsøg på at starte en forsoningsproces efter disse år vist sig utilstrækkelige, og de fleste forsøg herpå er foregået i privat, individuelt regi mellem visse gerningsmænd og ofre.

Statens måde at bringe terrorismen til ende på igennem præmie-lovgivningen, dvs. en fremgangsmåde baseret på genopbyggende ret, fokuserede kun på voldens gerningsmænd. Ingen lovgivning om erstatning eller genoprejsning blev gennemført til fordel for ofrene og deres pårørende, som heller ikke blev involveret i eller adspurgt om denne lovgivning. Dermed blev 'forglemmelsesstrategien', sløringen af retssagerne og en generelt større synlighed til gerningsmændene i 1980'erne og 1990'erne set som en mangel på interesse og endda forsømmelse fra statens side over for ofrene, hvilket i første omgang førte til at de følte sig ladt i stikken og bragt til tavshed. Også i medierne og i samfundet generelt blev ofrene overset og deres synspunkter ignoreret, ofte på bekostning af gerningsmændenes perspektiv; gerningsmænd som blev genintegreret i samfundet, ofte uden at afsløre den fulde sandhed om fortidens begivenheder. Konsekvensen var, at ofrene og de pårørendes perspektiv blev isoleret og marginaliseret. Dette førte til at de undergik hvad forskere har beskrevet som 're-victimisation' (Bloomberg 2003; Huyse 2003; Lelourec & O'Keeffe-Vigneron 2012; Simpson 2007), dvs. at blive offer for anden gang. Som resultat heraf genkender de fleste ofre sig ikke i, og i nogle tilfælde modsætter de sig, den type forsoning, som fremsættes af staten og dele af samfundet, og som opfattes af ofrene som et pres for at tilgive gerningsmændene, glemsel og at 'komme videre'. Således udgør *blyårene* et videnskabeligt interessant tilfælde af overgangsret (transitional justice), da perioden, efter mere end 30 år, stadig udgør et åbent sår i det italienske samfund. Overgangsret har til formål at fremme civile og politiske rettigheder såvel som den menneskelige ret til sandhed og erstatning, at fremme juridisk ansvarlighed for overtrædelser af civile og politiske rettigheder, såvel som retten til liv, forbud mod tortur og retten til personlig frihed og sikkerhed, og at (gen)etablere retssikkerheden, fremme forsoning og demokratisk orden og skabe en fælles erindring (van der Merwe & Brankovic 2014: 896-897, 900-901). 'Forsoning' kan derfor betegnes som et naturligt koncept inden for feltet overgangsret. Min intention var derfor at lede efter kim til forståelse, som kunne fremme en bedre generel forståelse af *blyårene* og en potentiel forsoningsproces. Derved fandt jeg, at der blev givet

overdreven plads til gerningsmændenes perspektiv i forhold til ofrenes. Først langt senere, med det nye århundrede, er hvad Ruth Glynn (2013) betegner som 'vendingen mod ofret' indtruffet i italiensk samfund og kultur. I 2007 stiftede den daværende italienske præsident, Giorgio Napolitano, en national erindringsdag for terrorismens ofre den 9. maj, og generelt gives der i medierne, den offentlige mening og i samfundet større synlighed og opmærksomhed til dette perspektiv i form af selvbiografiske fortællinger fra ofrene og især deres pårørende. Min forskning indtræffer således samtidigt med denne 'vending mod offeret', og derfor har et klart mål med denne afhandling været at give synlighed og stemme til ofrene.

Da der eksisterer en mangfoldighed af kontrasterende synspunkter på *blyårene*, ønsker jeg at undersøge muligheden og nødvendigheden af, samt ønsket om, og i forlængelse heraf, relevansen af 'forsoning'. Jeg gør dette gennem en analyse af de selvbiografiske fortællinger af tre gerningsmænd fra venstrefløjsgrupper, såvel som af et omfattende korpus af selvbiografiske fortællinger af ofre for volden og deres pårørende. Jeg baserer min analyse på en interdisciplinær tilgang fokuseret på Mikhail Bakhtins koncepter 'dialog' og 'monolog' (1984, 1986; Emerson & Holquist 1981; Clark & Holquist 1984; Todorov 1984), begrebet 'agonistisk pluralisme' introduceret af Chantal Mouffe (2000, 2012) og overført til erindringsstudier af Anna Cento Bull & Hans Lauge Hansen (2016) til at udgøre en alternativ erindringsmodus fra den 'kosmopolitiske' og den 'antagonistiske', såvel som på den tilgang til narrativ psykologi, som Anna Cento Bull (2007, 2009) tager i anvendelse til analysen af selvbiografiske fortællinger af gerningsmænd fra den yderste højrefløj.

Jeg har valgt at fokusere på tidligere venstrefløjsterrorister, da de selvbiografiske fortællinger af gerningsmænd fra den yderste højrefløj som nævnt allerede er blevet udtømmeligt analyseret af Anna Cento Bull. Valget af disse tre individer er foretaget ud fra det faktum at de svarer til, og derfor udgør eksempler på, de forskellige typer selvbiografiske fortællinger om en voldelig fortid.

Jeg ønskede at tilføje nye stemmer til det allerede eksisterende korpus af selvbiografiske fortællinger af ofre og pårørende. Udvælgelsen af informanter til mine interviews er baseret på beslutningen om at inkludere både offentlige og mindre kendte personer. Derudover repræsenterer de også kategorierne direkte ofre/overlevende og pårørende til ofre.

I min analyse fandt jeg, for det første, at de selvbiografiske fortællinger af gerningsmænd svarer til de 'legitimerende' fortællinger og de 'kritiske/reflektive' fortællinger, som Cento Bull introducerer. De 'legitimerende' fortællinger fremstår som fortællinger om 'biografisk opfindelse' præget af tilhørsforholdet til en ideologisk 'overordnet fortælling', og kan karakteriseres som 'antagonistiske' og 'monologiske' da de afviser at anerkende den 'andens' sandhed, antager hvad Anna Cento Bull

kalder en 'adversarial genre' (Cento Bull 2007: 132), en såkaldt fjendegenre, og derved skaber en opdeling af verden i 'os' og 'dem', og derfor indskrænker fortællingernes 'moralske rum'. Deres bidrag til en forsoningsproces ville derfor være begrænset. Den 'kritiske/reflektive' fortælling repræsenterer derimod en 'konverteringshistorie' og kan karakteriseres som 'agonistisk' og 'dialogisk', da fortælleren viser evnen til at betragte fortiden fra et individuelt, kritisk perspektiv og fraskriver sig fortidens ideologi, og fordi han viser vilje til at involvere sig i dialog med ofre, i ord såvel som i handlinger. Denne fortællers bidrag til en kollektiv forsoningsproces ville derfor være mærkbart.

For det andet fandt jeg, at ofrene er delte i deres tilgang til fortiden og derfor præsenterer vidt forskellige selvbiografiske erindringer. Mens alle selvbiografiske erindringer udgør '*testimonio*'-beretninger, som vidner om den gennemgåede 'process of re-victimisation', antager nogle ofre en 'agonistisk' og 'dialogisk' attitude over for gerningsmændene og forsoning, og kan betegnes som 'sandhedens og retfærdighedens forkæmpere' og aktive borgere, som, gennem både ord og handlinger, søger at forårsage forandring og social handling gennem deres stræben efter sandheden, som ville kunne lede til omformningen af institutionerne og resultere i gennemskuethed, legitimitet og ansvarlighed. Andre ofre præsenterer 'antagonistiske', 'monologiske' selvbiografiske erindringer og antager en identitet som aktive ofre og et 'antagonistisk' syn på gerningsmændene og forsoning. Denne indbyrdes spænding blandt ofre og pårørendes fortællinger indikerer at nogle ofre er ved at finde deres egen vej mod fredeliggørelse og muligvis forsoning, men medfører også en splittelse blandt ofrene.

Afhandlingen konkluderer, at mangfoldigheden af kontrasterende tilgange til *blyårene*, i modsætning til en konsensusbaseret forståelse af fortiden, nødvendiggør en type erindring som er baseret på bredt accepterede og anerkendte antagelser, og som er i stand til at tage højde for den 'andens' bevæggrunde (Cento Bull in Cecchini 2012). Denne type erindring er multiperspektivisk, flertydigt 'dialogisk' og 'agonistisk'. Ligeledes skulle meningen af 'forsoning' revurderes, så den passer med alle involverede parters forventninger, for at være relevant for det italienske samfund. Endelig kan den tragedie, som *blyårene* og fiaskoen i den efterfølgende overgangsproces udgør, tjene som eksempel til at promovere studier i og uddannelse til konfliktløsning, ved at tage som eksempel det arbejde som 'sandhedens og retfærdighedens forkæmpere' udfører ved at bruge deres erindring til at skabe forståelse, med det formål at styrke demokratiet igennem uddannelse, deltagelse og dialog.

